

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

10-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 10 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Jahongirov Burxon</i> O'ZBEKISTON VA BUYUK BRITANIYA MUNOSABATLARI	13-18
<i>Kenjayev Sardor Nurmurod o'g'li</i> AMIR TEMUR DAVRIDA MINTAQADA KATOLIK CHERKOVI FAOLIYATI	19-23
<i>Atamuratova Dilafruz Rashidovna</i> XORAZM TARIXINI O'RGANISHDA "TARJIMON" GAZETASINING AHAMIYATI	24-28
<i>Karimbayeva Salomatxon, Isxakov Bexzod Barkamalovich</i> FARG'ONA VODIYSI O'ZBEKLARI MODDIY MADANIYATIGA DOIR QARASHLAR TAHLILI	29-34
<i>Лукашова Наталья Михайловна</i> ИСТОРИЯ ТАШКЕНТА 30-Х ГОДОВ XVIII - ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА, ПРЕДСТАВЛЕННАЯ В РУССКИХ ИСТОЧНИКАХ	35-40
<i>Asadova Ra'no Baymanovna</i> 1991–2025-YILLARDA O'ZBEKISTON-HINDISTON DIPLOMATIK VA TA'LIMIY HAMKORLIGINING RIVOJLANISHI: TARIXIY ASOSLAR VA ZAMONAVIY ISTIQBOLLAR	41-44
<i>Turdimuratov Yangiboy Allamuratovich</i> ETNOIQTISODIYOT XO'JALIK FAOLIYATI SEGMENTI SIFATIDA, UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI, FUNKSIYALARI VA SHAKLLARI	45-52
<i>Tursunov Farrux G'ulomovich</i> QASHQADARYO VOHASI TOJIKLARINING HUNARMANDCHILIK TAOMILLARIDAGI O'ZGARISHLAR	53-58
<i>Mullajanova Xosiyat Yazdankulovna</i> XIX ASR OXIRIDA RUS GEOGRAFIK JAMIYATNING ILMIY TADQIQOTLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	59-63
<i>Муминов Азизбек</i> ИСТОРИЯ ЖИЗНИ И НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РАФАЭЛЯ ПАМПЕЛЛИ, ПРИЕХАВШЕГО В ТУРКЕСТАН В НАЧАЛЕ XX ВЕКА	64-69
<i>Suyarov Maxmudjon Sobirjon o'g'li</i> YUNON-BAQTRIYA TANGALARIDA AYOLLAR OBRAZI – DINIY-SIYOSIY RAMZ SIFATIDA	70-74
<i>Tuyev Fazliddin Erkinovich</i> BUXORO, NAVOIY VA SAMARQAND VILOYATLARIDAGI MUZEYLARINING XORIJIY ALOQALARI	75-80
<i>Mamatqulov Bekzod Sherozovich, Shonazarov Elnur Abbos o'gli</i> QASHQADARYO VILOYATIDA AYOLLAR BANDLIGI VA YENGIL SANOAT TARMOQLARINING IJTIMOIIY-IQTISODIY ROLI: TARIXIY TAHLIL VA NATIJALAR	81-85

<i>Jumayeva Shohida Choriyevna</i> SURXONDARYO VILOYATIDA CHORVACHILIK SOHASIDA MUTAXASSISLAR TAYYORLASH JARAYONIDAGI TARKIBIY O'ZGARISHLAR	86-90
<i>Azatov Allayar</i> RIVOJLANGAN O'RTA ASRLAR YOZMA MANBALARIDA QUYI AMUDARYO HAVZASI VA "XORAZM DENGIZI" TO'G'RISIDAGI MA'LUMOTLAR	91-99
<i>Ro'ziyeva Mashxura Abdimuminovna</i> LO'LILARDA O'ZLIKNI ANGLASHNING ZAMONAVIY JIHATLARI	100-105
<i>Orunbayev Asli</i> IKKINCHI MASHRUTIYAT JARAYONIDA JÖN TURKLAR HARAKATI VA RESPUBLIKA G'OYALARINING SHAKLLANISHI	106-113
<i>Matyaqbov Toyirjon Sultanbayevich</i> XORAZM VOHASI NEOLIT DAVRI O'RTA BOSQICHI KULOLCHILIGI XUSUSIDA BA'ZI MULOHAZALAR	114-116

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Doniyorova Shaxnoza Doniyorovna, Abduljalilov Xojiakbar Abduljalil o'g'li</i> O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA XUSUSIY SEKTORNING O'RNI VA UNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	117-122
<i>Bazarova Gulnora Gulamovna</i> O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANISHIDA SHANXAY HAMKORLIK TASHKILOTI.(UMUMIY MAQSADLAR YO'LIDAGI RIVOJLANISH).....	123-127
<i>Yadiyarova Shahnoza</i> THE ROLE OF THE MARKETING SYSTEM IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF LOCAL ENTERPRISES	128-135
<i>Нурмуродов Камолитдин Пирмаматович</i> НАУЧНЫЕ ВЗГЛЯДЫ К ПОНЯТИЮ ФИНАНСОВЫЕ РЕСУРСЫ	136-141
<i>Mamatqulova Muxlisa Mamirjanovna</i> O'RMON XO'JALIGINI MOLIYALASHTIRISHNING BYUDJET VA BYUDJETDAN TASHQARI MANBALAR HISOBIGA MOLIYALASHTIRILISHI	142-146
<i>Olimjonova Sexriyo Muzaffar qizi</i> TURIZM INDUSTRIYASI VA MEHMONDO'STLIK XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISH	147-150
<i>Anvarova Muhsinakhon Otabek kizi</i> THE ROLE OF BIOSPHERE RESERVES AND NATIONAL PARKS IN TOURISM	151-154

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Yusupova Ranoxon Tolibjonovna</i> TECHNICAL DEVELOPMENT AS AN ETHICAL-STRATEGIC RESOURCE	155-158
<i>Adilov Zafar Yunusovich</i> MAHMUD AZ-ZAMAXSHARIYNING INSON KAMOLATI HAQIDAGI FALSAFIY QARASHLARI	159-165

<i>Xo'janova Tamara Jo'raevna</i> YANGI DAVR VA HOZIRGI ZAMON FALSAFASIDA AXBOROT URUSHLARINI O'RGANISHNING PARADIGMALARI	166-170
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING "ZUBDAT UL - HAQOYIQ" ASARI TASAVVUF FALSAFASIGA OID MUHIM MANBA	171-175
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLARDA MA'NAVIY VA AXLOQIY QIYMATLAR: AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY O'RTASIDAGI TENGSIZLIKLER VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	176-179
<i>Murtozayev Shahobiddin Baxriddinovich</i> UMAR SUXRAVARDIYNING "AVORIF UL-MAORIF" ASARINING IJTIMOIY-AXLOQIY TAHLILI	180-185
<i>Shamsutdinova Nigina Karimovna</i> ABU ALI IBN SINO IRFONiy QARASHLARI: «TA'BIRI MANZIL» ASARI MISOLIDA	186-190
<i>Pardayeva Marhabo Davlatovna</i> "ODAMIYLIK" TUSHUNCHASINING ZAMONAVIY KONTEKSTDA TRANSFORMATSIYASI	191-197
<i>Aripova Zulfiyaxon Solijonovna</i> SHARQ FALSAFASIDA IJTIMOIY ADOLAT TAMOIYILLARI: FOROBIYNING FALSAFIY MEROSI MISOLIDA	198-203
<i>Muxtorova Tutixon</i> ZAMONAVIY DUNYODA YOSHLARNING MA'NAVIY-RUHIY BARQARORLIGINI SHAKLLANTIRISHNING FALSAFIY MASALALARI	204-211
<i>Xakimov Abdulboqi</i> YOSHLARDA MANTIQUIY VA TANQIDIY FIKRLASH QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHDA FALSAFANING AHAMIYATI	212-216
<i>Sardorbek Jabbarov Buron o'g'li, Mirzakhmedov Abdurashid Mamasidiqovich</i> ISTE'MOLCHILIK JAMIYATIDA AHOLINING ISTE'MOL ME'YORI	217-224
<i>Taniqulov Jonibek Ashirkulovich</i> TA'LIM MADANIYATI VA UNING FALSAFIY FUNDAMENTLARI: KONSEPTUAL YONDASHUVLAR, GNOSEOLOGIK ILDIZLAR VA AKSIOLOGIK TAHLIL	225-229
<i>Бердалиева Севара Дамировна</i> СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРУДОВ АЛЛАМА ЮСУФА ХОСА ХАДЖИБА В РЕШЕНИИ СОВРЕМЕННЫХ ЭТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ	230-234
<i>Хушбоков Ойбек Уралович</i> СОВРЕМЕННАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОНЦЕПТОСФЕРА УЧИТЕЛЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ	235-239
<i>Fayziyev Xurshid Jumayevich</i> VOLTER DAVRIDA FRANSIYADA MA'NAVIY MIHITNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	240-244
<i>Muxiddinova Hakimaxon G'ulomovna</i> EKOLOGIK TAFAKKUR VA YASHIL IQTISODIYOT – UCHINCHI RENESSANSNING YANGI FALSAFIY PARADIGMASI SIFATIDA	245-250

<i>Zokirov Mirzo</i> MAMLAKATLARNING TANAZZUL VA TARAQQIYOTINI BELGILOVCHI IJTIMOIY-FALSAFIY OMILLAR	251-255
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Jo'rayev Nabi Narziyevich</i> O'ZBEK MILLIY LINGVOMADANIYATINING QADIMIYLIK VA ZAMONAVIYLIK ASOSLARI	256-262
<i>Eshtuhtarova Bibigul Bektoshevna</i> PRAGMATICS OF GENDERED COMMUNICATION IN ENGLISH	263-267
<i>Zaripova Matluba Kulfidinovna</i> GRAMMATICAL MEANS OF EXPRESSING PEJORATION IN UZBEK AND RUSSIAN	268-271
<i>Sayipova Dilobar Raximovna</i> ADABIYOT FANIGA OID KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA MUSTAQIL TA'LIM TOPSHIRIQLARINING AHAMIYATI	272-275
<i>Soibova Gulchiroy Bakhtiyorjon qizi</i> TRANSLATION ISSUES IN THE GENERAL AND SPECIFIC OCCURRENCE OF THE HORSE IN ENGLISH AND UZBEK CULTURES	276-281
<i>Zokirova Shaxzoda Nodirjon qizi</i> TELEVISION AS A RHETORICAL ARENA: THE MANIFESTATION OF CLASSICAL RHETORICAL CANONS IN MODERN TV GENRES	282-288
<i>Abdujalilova Ruxshona Abdug'afforzoda</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KRIMINALINGVISTIK BIRLIKLARNING SHAKLLANISHINING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI	289-293
<i>Abduraximova Feruza Boxadirovna</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA OT YASOVCHI QO'SHIMCHALARNING QIYOSIY TAHLILI	294-300
<i>Jalolova Feruza Normurodovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK XALQ ERTAKLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI	301-305
<i>Ahrorova Nigina Anvarovna</i> MIFOLOGIK TASAVVURLAR MUAYYAN VOQELIK MOHIYATI	306-309
<i>Razikov Baxtiyor Kosimovich</i> MEMLAR TILIDAGI NEOLOGIZM: QOIDABUZARLIKMI YOKI INNOVATSIYAMI? O'ZBEK RAQAMLI DISKURSI MISOLIDA	310-314
<i>Kutbiddinova Nazokatkhon Dovudkhon qizi</i> GENDER-BASED DIFFERENCES IN THE USE OF PHRASEOLOGISMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES	315-319
<i>Nazarova Sabrina Zafarjon qizi</i> YOZMA NUTQDAGI GRAMMATIK BUZILISHLAR: AGRAMMATIK DISGRAFIYANING LINGVISTIK VA NEYROPSIXOLOGIK ASOSLARI	320-323
<i>Ёлдашалиева Мадина Зиёджон кызы</i> ЖЕНСКОЕ СЧАСТЬЕ КАК ПРИНЯТИЕ ЛЮБВИ И ЗАЩИТЫ В ПОВЕСТИ ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА «ТОПОЛЁК МОЙ В КРАСНОЙ КОСЫНКЕ»	324-326

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Salimova Diyoraxon Baxtiyorjon qizi</i> HAVO TRANSPORTIDA TASHUVCHI JAVOBGARLIGINING NAZARIY DOKTRINASI	327-333
<i>Abdullayev Rustam Kaxramanovich</i> JINOYATLARNI TERGOV QILISHDA RAQAMLI DAKTILOSKOPIYANING IMKONIYATLARI	334-339
<i>Давронов Атобек Равшанович</i> ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЙ СУБЪЕКТ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА: ДОКТРИНАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ	340-349
<i>Eshturdiyeva Farangiz Baxodir qizi</i> O'ZBEKISTONDA HUQUQ IJODKORLIGI SIYOSATI: STRATEGIK PRINSIPLAR VA ULARGA YANGICHA NAZARIY YONDASHUV	350-355
<i>Исламов Самандар Олимжон угли</i> ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ КРИПТО-АКТИВОВ В СТРАНАХ СНГ: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ	356-363
<i>Uteniyazov Keulimjay Kuanyshbayevich</i> AYBLOV TUSHUNCHASI, TURLARI VA UNING JINOYAT-PROTSESSUAL HUQUQ TIZIMIDAGI O'RNI	364-370
<i>Ikramov Abrorbek Kamoliddinovich</i> ASSOZ BOYISH NATIJASIDA VUJUDGA KELGAN MAJBURIYATLAR	371-375
<i>Muxitdinova Firuza, Saidakamal Mamasoliyev</i> ZAMONAVIY AXBOROT MAKONIDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNING XALQARO-HUQUQIY ASOSLARI	376-380
<i>Бахриддинова Бехруза Бахриддиновна</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ ПОДХОДОВ К СОВРЕМЕННОМУ ПОНИМАНИЮ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА	381-388
<i>Axmedov Dilshod Baxramovich</i> MA'MURIY SUDLARDA PROKUROR ISHTIROKINI SAMARALI TA'MINLASHNING AMALIY MASALALARI	389-394
<i>Shodmonov Farrux Fayzullo o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA TRANSCHEGARAVIY SUVLARDAN FOYDALANISHNING SAMARALI TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	395-401
<i>Bozorov Ulug'bek</i> TEXNIKA YO'NALISHI OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TALABALARNI KASBIY-HUQUQIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MODEL I	402-407
<i>Nurullayeva Djamilya Sayfiyevna</i> O'ZBEKISTONDA SPORT TASHKILOTLARINING HUQUQIY MAQOMI VA ULARNING MOLIVAVIY MUSTAQILLIGI	408-413
<i>Reymbayeva Guldaulet Kurbanbayevna</i> TURIZM XIZMATI SOHASIDA ISTE'MOLCHI HUQUQLARINI HUQUQIY TA'MINLASH MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI	414-420

<i>Shirinqulov Baxtiyor Iftixor o'g'li</i> MEHNATNI MUHOFAZA QILISH QOIDALARINI BUZISH JINOYATLARINI TERGOV QILISHDA KO'ZDAN KECHIRISH TERGOV HARAKATINI O'TKAZISHNING TAKTIK XUSUSIYATLARI	421-428
<i>Salomov Xumoyun</i> OMMAVIY-HUQUQIY MUNOSABATLARDA QONUNIYLIKNI TA'MINLASHDA PROKURATURA ORGANLARINING AHAMIYATI	429-433
<i>Kakhramonova Aziza</i> THE PRINCIPLE OF INTERNATIONAL LAW ENSURING THE RIGHT OF A CHILD TO LIFE, SURVIVAL AND DEVELOPMENT AND ITS ESSENCE	434-437
<i>Xoliqova Gavhar Ramazon qizi</i> XALQARO XUSUSIY HUQUQDA ALIMENT MAJBURIYATLARINI TARTIBGA SOLISHNING KOLLIZION MASALALARI	438-444
<i>Sharipov Firdavs Xolnazarovich</i> OLIY MAJLIS QONUNCHILIK PALATASINING QONUN IJODKORLIGI FAOLIYATIDA AYRIM YORDAMCHI TUZILMALARNING ISHTIROKI	445-450
<i>Nugmanov Nugman Abdullayevich, Nizomova Nastarin Vladimirovna</i> PARTICIPATION OF WOMEN IN SHAPING THE DIGITAL LEGAL SPACE	451-456
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Djamaldinova Shaxlo Obloberdiyevna</i> TIBBIYOT OLIYGOHI TALABALARINI EMOTSIONAL VA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	457-462
<i>Nabiullin Rishat Xismatullovi, Raxmonov Azizbek Abdullajonovich</i> XORIJDA KORPORATIV SPORTNI RIVOJLANTIRISH VA O'ZBEKISTONDA XORIJ TAJRIBASINI JORIY ETISH	463-468
<i>Xudayberganov Otabek Erkinovich</i> BASKETBOL VOSITALARI VA MUAMMOLI O'QITISH USULLARI YORDAMIDA JISMONIY MADANIYAT FAKULTET TALABALARINING KASBIY KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH	469-474
<i>Nishonova Dilafruz</i> O'QUVCHILARDA IQTISODIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI	475-480
<i>Davletyarova Laylo Baxodirovna</i> YENGIL ATLETIKADA TRENERLIK FALSAFASINI RIVOJLANISHI	481-486
<i>Madrahimov Alisher Maxammadibroximovich</i> O'RTA MAKTAB O'QUVCHILARI O'RTASIDA ZO'RAVONLIK PROFILAKTIKASINI YANADA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	487-493
<i>Шавилова Наталья Сергеевна</i> ПРИМЕНЕНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА: ВЛИЯНИЕ НА МОТИВАЦИЮ И КАЧЕСТВО ОБУЧЕНИЯ	494-500
<i>Nosirov Murod Zakirovich, Jonibekova Sevara Dilmurod qizi</i> FIZIK JARAYONLARNI KOMPYUTERDA MODELLASHTIRISH ORQALI TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH	501-508

<i>Mattiyeva Feruza Begmatdulabovna</i> ZAMONAVIY LINGVODIDAKTIK YONDASHUVLAR ASOSIDA TARJIMA DARSLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	509-515
<i>Qarshiboyeva Maftuna Komiljon qizi</i> RAQAMLI MUHITDA O'SMIR YOSHDAGI BOLALARNING ESTETIK EHTIYOJLARINING SHAKLLANISHI	516-519
<i>Usmonqulov Jo'rabek Erkin o'g'li, Kubayiva Sarvinoz Asrorbek qizi</i> TALABALARNING KASBIY MAHORATINI RIVOJLANTIRISHDA MUSTAQIL TA'LIMNING O'RNI VA AHAMIYATI	520-525
<i>Xayitova Dilovar Ismat qizi</i> STEAM INTEGRATSIYASI ORQALI AXBOROT-PROTSESSUAL TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI YO'LLARI	526-532
<i>Soliyeva Muqaddas Nurnazarovna</i> THE EFFECTIVENESS OF TASK-BASED LANGUAGE TEACHING (TBLT) IN UZBEK CLASSROOMS	533-537

Received: 15 September 2025

Accepted: 1 October 2025

Published: 10 October 2025

Article / Original Paper

CONSUMPTION STANDARDS OF THE POPULATION IN A CONSUMER SOCIETY

Jabbarov Sardorbek

Namangan State Technical University,
PhD candidate at the Department of Social Sciences,
E-mail: sardorjabbarov3@gmail.com

Mirzakhmedov Abdurashid Mamasidiqovich

Namangan State Technical University,
Professor at the Department of Social Sciences, Doctor of Philosophy (D.Sc.),
E-mail: mirzahmedov@mail.ru

Abstract. The article presents a theoretical analysis of the transformation of consumer attitudes and orientations of the population in a consumer society from sociological, economic, and psychological perspectives. The development of society through industrialization and the unprecedented growth of production has intensified competition among enterprises in the sale of goods. This situation generates a need in socio-economic life for management that corresponds to the process of consumer society development, as well as for the valorization of consumption norms of the population. At the same time, in the formation of a consumer society, producers increasingly employ various manipulative methods to stimulate consumer behavior. As a result, specific consumer habits are formed in people's behavior and mindset, such as strolling through markets and shopping malls, observing and purchasing goods. In foreign scientific literature, the definitions and interpretations of consumer society were comprehensively developed by Erich Fromm and Jean Baudrillard. In 20th-century economic theory, scholars conducted scientific analyses of the three waves of industrial development of the consumer society. In this sense, the aim of the article is to bring into scholarly discussion the concept of the "consumption norm" as a social value in the context of the New Uzbekistan, taking into account its ethno-confessional characteristics. Furthermore, the article reveals the influence of the consumer society on the moral and spiritual profile of the individual in the development of society.

Keywords: consumer society, consumption norm, post-industrial society, goods and services, Christian and Muslim consumer ethics, frugality, income and rational spending.

ISTE'MOLCHILIK JAMIYATIDA AHOLINING ISTE'MOL ME'YORI

Sardorbek Jabbarov Buron o'g'li

Namangan davlat texnika universiteti,
Ijtimoiy fanlar kafedrasining tayanch doktoranti

Mirzakhmedov Abdurashid Mamasidiqovich

Namangan davlat texnika universiteti,
Ijtimoiy fanlar kafedrasining professori, f.f.d.

Annotatsiya. Maqolada iste'molchilik jamiyatida aholining iste'molchilik kayfiyati va mo'ljallarining transformatsiyasi sotsiologik, iqtisodiy, psixologik nuqtai nazardan nazariy tahlillar amalga oshirilgan. Jamiyat taraqqiyoti sanoatlashuvi tufayli ishlab chiqarishning beqiyos darajada o'sishi bilan mahsulotlarni sotish borasida korxonalarning raqobati keskin tus oladi. Bu hol ijtimoiy-iqtisodiy hayotda iste'molchilik jamiyatining rivojlanish jarayoniga mos boshqaruv bilan birga aholining iste'mol me'yorlarini qadriyatlashtirishga ehtiyojni tug'diradi. Iste'molchilik jamiyatining shakllanishida ishlab chiqaruvchilarning mahsulotlarni sotish uchun iste'molchini turli

yo'llar bilan manipulyatsiyasi ham avj oladi. Natijada aholining fe'l-atvori va kayfiyatida bozor va savdo rastalarida aylanish, mahsulotlarni tomosha qilish, va sotib olish o'ziga xos iste'mol odatiga aylanadi. Xorijiy ilmiy adabiyotlarda iste'molchilik jamiyatining ta'rif va talqinlari Erix Fromm va Djon Bodriyard tomonidan atroflicha amalga oshirilgan. XX asr iqtisodiyot nazariyasida olimlar iste'molchilik jamiyatining industrial taraqqiyotning uch to'liqini haqida ilmiy tahlillarni o'tkazganlar. Shu ma'noda maqolaning maqsadi yangi O'zbekistonda iste'molchilik jamiyatining o'ziga xos etnokonfessional jihatlariga tayangan holda "Iste'mol me'yori" ijtimoiy qadriyat sifatida ilmiy muhokamaga qo'yishdir. Shu bilan birga iste'molchilik jamiyatining jamiyat taraqqiyotida shaxs ma'naviy-axloqiy qiyofasiga ta'siri ochib beriladi.

Kalit so'zlar: iste'mol jamiyati, iste'mol me'yori, postindustrial jamiyati, tovar va xizmatlar, xristian va musulmon iste'mol axloqi, tejamkorlik, daromad va oqilona xarajatlar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I10Y2025N37>

Kirish. Iste'molchilik jamiyati odatda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda sanoat inqilobi mahsulotlarning ishlab chiqarish suratlarining beqiyos o'sishi va mahsulot sotishda marketing xizmatini industrial darajaga o'tishi bilan xarakterlanadi. Iste'mol jamiyatidagi o'rtacha odam turmush tarzining farovonlashuvi bilan tovar va xizmatlardan foydalanishga imkoniyatlari kengayadi. Bu hol oziq ovqat, kiyim-kechak va uy jihozlarini yangilashga ehtiyojni tug'diradi. Bu hol ishlab chiqaruvchilarning mahsulotlarni sotishda keskin raqobati sharoitida iste'molchini ma'naviy-axloqiy, balki psixologik jihatdan manipulyatsiya bilan tovar yoki xizmatlardan foydalanishga iste'molchini "ahmoq" qilishga intilish beqiyos darajada o'sadi.

Ilmiy, texnologik va iqtisodiy jihatdan rivojlangan barcha mamlakatlarda iste'mol jamiyatining rivojlanishi odamlarda shaharda savdo markazlarida yurish bilan o'zini baxtli his qilishga moslaydi. O'tgan asrning 40-50-yillarida AQSh tovar va xizmatlarni ommaviy ishlab chiqarish, eng ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan iste'mol tovarlarining keng mavjudligi, ikkinchi tomondan, mamlakat aholisining ko'pchiligining real daromadlarining sezilarli darajada oshishi, to'lovga layoqatli talabning bir necha barobar ortishi, oddiy odamlarning kundalikda qulaylik va shaxsiy farovonlikning ilgari erishib bo'lmaydigan darajalariga intilishi, shuningdek, doimiy ravishda yangi narsalarni sotib olish istagi iste'mol kayfiyatida mustahkam o'rin egallaydi. Boshqa mamlakatlarda iste'mol jamiyatining asosiy xususiyatlariga mos keladigan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish holati AQShga qaraganda biroz kechroq va ko'p hollarda ancha kechroq paydo bo'ldi. Ularga dastlab G'arbiy Yevropa, keyin Avstraliya, Yaponiya, Janubiy Koreya va boshqalar qo'shildi. Bugungi kunda dunyoning ko'plab mamlakatlarida, jumladan, O'zbekistonda iste'molchilik jamiyati mavjudligini aytishimiz mumkin [1].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Iste'molchilik jamiyatining tadqiqida xorijiy va milliy-ilmiy manba va ma'lumotlardan foydalanildi. Maqolaning ijtimoiy -falsafiy tahlil va talqinlarida induksion va deduksion usullar bilan birga umumnazariy metodlardan foydalanildi.

G'arb davlatlari ilmiy adabiyotlarida sotsiologiya, iqtisodiyot nazariyasi, siyosatshunoslik va ijtimoiy falsafaga oid tadqiqotlarda iste'molchilik jamiyatining asosiy jihatlarini faol tadqiq etilgan. Ularda "iste'molchi xatti-harakati" atamasini ishlatilmay, balki xronologik jihatdan u birinchi bo'lib o'z e'tiborini tovarni fetishga aylantirish muammosiga qaratiladi. Olimlar jamiyatning sinfiy bo'linishini iqtisodiy mezonlarga asoslagan bo'lib, ulardan asosiysi ishlab chiqarish vositalariga munosabat bo'lgan, ishlab chiqaruvchi kuchlar va ishlab chiqarish munosabatlaridagi o'zgarishlar esa ijtimoiy tuzilmani o'zgartirishning asosiy omili deb bilganlar. Kapitalistik jamiyatda asosiy sinf farqi burjuaziya va yollanma ishchilar (ishlab chiqarish vositalarining egalari va noegalari) o'rtasida bo'ladi deb ta'kidlanadi. Ijtimoiy sinflar iste'mol tabiatiga ko'ra tubdan farq qiladi, chunki kapitalistik jamiyat insoniyat tarixida birinchi

marta insonning asosiy ehtiyojlarini qondirish uchun zarur bo'lganidan sezilarli darajada ko'proq ishlab chiqarishni boshladi, ammo barcha ortiqcha mahsulotlar hukmron sinf tomonidan o'zlashtiriladi, ishlab chiqarish vositalarining egalari bo'lmaganlar esa fiziologik minimal iste'mol qilishda davom etadi deyildi [2].

Muhokama. Maks Veber ham ijtimoiy sinflar haqida gapiradi, lekin ma'lum ma'noda marksistikdan biroz farq qiladi. Uning nuqtai nafari bo'yicha, sinf — bu bozor iqtisodiyotiga ega jamiyatning ijtimoiy tuzilishida o'xshash maqomga ega bo'lgan va umuman hayotning o'xshash imkoniyatlariga, xususan, ortiqcha mahsulotni olish imkoniyatiga ega bo'lgan odamlar guruhidir. Iste'molning tabiati ortiqcha mahsulotni tasarruf etish qobiliyatiga ham bog'liq, lekin Veberning fikricha, kapitalistik jamiyatda sinflar statik emas. Aksincha, ular hukmron va mazlum sinflarni almashish maqsadida inqiloblar uyushtirish o'rniga, sinflar o'rtasida harakatlanishga qodir bo'lgan shaxslar kabi juda harakatchan, ko'p, doimiy ravishda biridan ikkinchisiga o'tib boradi deb uqtiradi. Veberning iste'molchilik bo'yicha umumiy yondashuvi mulkchilik munosabatga asoslangan sinflarning ta'rifi bo'lib qolmoqda, bu esa tovar va xizmatlarni tasarruf etish imkonini beradi, bu ortiqcha mahsulot va ortiqcha iste'molga kirish imkonini beradi. Ammo bunday imkoniyatlarni jamiyatning ijtimoiy tuzilishidagi dastlab berilgan mavqeyi emas, balki tashqi sharoitlar va hayotiy tajriba ochadi, agar ular moliyaviy, moddiy va inson kapitalini (garchi Veber ikkinchisi haqida gapirmagan bo'lsa ham) mavjud iqtisodiy munosabatlar doirasida boshqarish imkonini beradi. Bu boshqalardan ko'ra ko'proq iste'mol qilish huquqini beradi, lekin u dastlab berilmaydi va ijtimoiy tuzilishda qat'iy belgilanmagan va sinflarning o'zi juda barqaror, bir marta va umuman mustahkamlangan narsa emas. Veberning fikriga ko'ra, ancha barqaror bo'lgan sinflar emas, balki sinflarga asoslanishi mumkin bo'lgan, ammo ular bilan bog'liq bo'lmagan mulklardir. Sinflar faqat moddiy yoki boshqa tovarlarga ega bo'lish va ularni tasarruf etish va bunday tasarruf etishdan olingan foydani, shu jumladan ortiqcha iste'molga yo'naltirish qobiliyatidir [3].

Ko'rib chiqilayotgan bilim sohasining rivojlanishiga T. Veblen (*«Obro'li iste'mol nazariyasi»*), G. Simmel (*«Moda nazariyasi»*), va V. Sombart (*«Hashamat nazariyasi»*) va boshqa bir qator XX asr boshlari faylasuf olimlarning rivojlanishining ushbu bosqichi doirasidagi tushunchalari ham xuddi shunday salmoqli hissa bo'lib hisoblanishi mumkin, bu esa iste'molchining paydo bo'lishining o'ziga nisbatan oldingi davrni nazarda tutadi. Tolshteyn Veblen iste'molchining ko'zga ko'ringan xulq-atvori tushunchasini ishlab chiqdi va u iste'molchi xatti-harakati bilan ijtimoiy tengsizlik o'rtasidagi bog'liqlik masalasini alohida ko'rib chiqadi. Dastlab, turli xil iste'molchilik amaliyotlarining paydo bo'lishi ijtimoiy tengsizlik bilan bog'liq deb hisoblangan bo'lsa, keyinchalik sotsiologiyada iste'molchi amaliyotining o'zi bunday tengsizlikni keltirib chiqaradi, degan fikr tarqaldi. Ya'ni, iste'mol maqsad emas, balki maqomni farqlashning murakkab ijtimoiy strategiyalarini (ham sinf, ham mulk) amalga oshirish vositasidir deyiladi. Bunday strategiyalar Veblen tomonidan o'zining *“Bo'sh vaqtli sinflar nazariyasi”* klassik asarida tasvirlangan [4].

Simmel e'tiborni iste'molchilarning bir-birining xatti-harakatlaridan nusxa ko'chirish tendensiyasiga qaratdi. Uning moda nazariyasini sinflarni farqlash vositasi sifatida ham ko'rish mumkin. Moda — bu ma'lum bir modelga taqlid qilish, shuning uchun u shaxsning o'zi uchun muhim bo'lgan, shu jumladan faqat uning ongi, g'oyalari va qadriyatlarida mavjud bo'lgan ijtimoiy guruhga tegishli bo'lish ehtiyojini qondiradi. Ammo aynan bir xil darajada moda ham farqlash ehtiyojini, o'zini ijtimoiy muhitdan yoki uning bir qismidan qandaydir tarzda ajratish,

olomondan ajralib turish istagini qondiradi. Ya'ni, Simmel modaning ikkita asosiy funksiyasini aniqlaydi: *integratsiya* va *differensiatsiya*, chunki shaxs bir vaqtning o'zida ba'zi guruhlariga tegishli bo'lishga va o'zini boshqalardan uzoqlashtirishga intilishi mumkin va ikkalasiga ko'pincha bir turdagi tovar yoki xizmatlarni iste'mol qilish orqali erishiladi (bir guruhga xos bo'lgan va boshqa guruhga mutlaqo nomaqbul). Ya'ni, moda odamlarning bir doirasini birlashtirish (shuningdek, ularni bir-birini tan olish) va uni boshqalardan ajratish vositasidir. Odamlar ko'pincha ijtimoiy mavqeyi bo'yicha teng bo'lganlar bilan birlashadilar yoki o'zlarining yuqori lavozimlarga mansubligini ta'kidlashga intilishadi, natijada izolyatsiya odatda quyi guruhlarda sodir bo'ladi. Simmel bu haqiqatni modaning yuqoridan quyi qatlamlarga yo'nalishi bo'yicha tarqalishi, lekin aksincha emasligi bilan izohlaydi. Eng past maqomlarga yetishi bilan u moda bo'lishni to'xtatadi deydi [5].

Natijalar. Veber konsepsiyalari iste'molchi jamiyati va iste'molchi xulq-atvori tushunchalarining keyingi rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Shunday qilib, marksistik "tovar fetishizmi" g'oyasi Bodriyardning asarlarida davom ettirildi, uning ko'pgina qoidalari bugungi kunda iste'mol jamiyatini ilmiy va mafkuraviy tanqid qilish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qilmoqda. Bodriyard g'oyalarining o'zi Karl Marks konsepsiyasi bilan ancha zaif bog'langan va ba'zi o'rinlarda hatto ikkilamchi ziddir. Masalan, Bodriyardning fikricha, marksizmdan farqli o'laroq, kapitalistik iqtisodiyot rivojlanishining asosiy rag'batlantiruvchi omili ishlab chiqarish emas, balki iste'mol (ya'ni ishlab chiqarishdan ko'ra ko'proq iste'mol qilish va iste'mol qilishdan ko'proq ishlab chiqarish)dir. O'z navbatida, Veberning tabaqaga emas, balki mulkka mansublik bilan shartlangan iste'mol konsepsiyasi hozirgi kunda ham individlar va guruhlar xatti-harakatining shartlilikiga bag'ishlangan sotsiologik, sotsial-madaniy va ijtimoiy-falsafiy tushunchalarda qo'llanilayotgan Pyer Burdyening "*Sinfiy fraksiyalari*"da davom ettirildi. Ko'pgina tadqiqotchilar, mulklar, hech bo'lmaganda, maqom yoki ramziy shaklda, zamonaviy jamiyatda mavjud bo'lib, asosan iste'mol xarakterini belgilaydi deb hisoblashadi.

Burdye va Bodriyardlar tushunchalar rivojlanishining zamonaviy bosqichi doirasida iste'molchi xulq-atvori va iste'molchi jamiyatini sotsiologik o'rganish sohasida fundamental tadqiqotlarni amalga oshirgan. Iste'molchi xulq-atvorining shakllanishi va takror ishlab chiqarilishini tushuntirishga intilishda, Burdye "*generativ sxemalarning orttirilgan tizimi*" sifatidagi '*habitus*' tushunchasiga tayanadi va iste'molchi xatti-harakatining maqsadga muvofiqligini shubha ostiga qo'yadi, chunki maqsadga ega bo'lish illyuziyasi va iste'molni tashkil etish uning barqarorligi bilan bog'liq, ammo aniq belgilanmagan maqsad va strategiyalarda aks etadi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, odamlar har qanday tovar va xizmatlarni pulni tejashga, mavqeyiga ega bo'lishga yoki obro'ga erishishga intilishlari uchun emas, balki odatdagidan tashqari irratsional iste'mol qiladilar deydi. Odatiy amaliyotlar ijtimoiy guruhlarining yashash tarzining bir xilligi tufayli ularning turmush tarzini shakllantiradi. Iste'molning tuzilishi va hajmiga madaniy kapital ham ta'sir qiladi, bu esa shaxsga boshqa odamlarning harakat strategiyalari va tamoyillarini tan olishga imkon beradi. Masalan, daromadning o'sishi bilan iste'mol ko'lam ma'lum bir mahalliy hamjamiyat yoki ma'lumot guruhida qabul qilingan xatti-harakatlar normalari tufayli oshmasligi mumkin [6].

Bodriyard konsepsiyasiga ko'ra, iste'mol obyektlari individlarni farqlovchi belgilar tizimini tashkil qiladi. Olimning fikricha, ma'lum bir bosqichda iste'mol shunchaki ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan jarayon bo'lib qolishdan to'xtaydi. Bu yerda allaqachon aniq ifodalangan

tizimli faoliyat va tashqi ta'sirlar va stimullarga universal reaksiyalar to'plami mavjud bo'lib, ular boshqa narsalar qatorida madaniyat va ijtimoiy munosabatlarga asoslanadi. Bodriyard kontseptsiyasida iste'mol jarayonining ma'nosi o'zgaradi, chunki uning obyekti endi tovarlar yoki xizmatlar emas, balki belgilardir. Demak, iste'mol — bu belgilarning tizimli manipulyatsiyasi. Bu jarayonda obyekt belgiga aylanadi, uning yordamida individ o'zining ma'lum bir sinfga mansubligini, egallagan maqomlarini, o'ynagan rollarini, ehtiyojlari va qadriyat yo'nalishlarini boshqalarga yetkazadi. Bunday belgilar boshqalarga tushunarli, buning natijasida ularni uzatuvchi subyektga nisbatan ma'lum munosabat shakllanadi va zamonaviy jamiyatda boshqalarning bunday e'tiborini hisobga olmasdan iste'mol qilish endi mumkin emas. Shu ma'noda iste'mol aloqa funksiyasini ham bajaradi, chunki uzatiladigan belgilarni o'zaro o'qish orqali odamlar bir-biri bilan o'zaro ta'sir qilish jarayonini ancha sodda va oldindan aytib bo'ladigan qiladi. Bodriyard qayd etishicha, belgilarni manipulyatsiya qilish ayrim tovarlarga egalik qilish zaruratini cheksizga, iste'molchi xulq-atvorini esa cheklikga aylantiradi. Bunday sharoitda iste'mol o'z mazmunini o'zgartiradi va belgilarni talqin qilish jarayoniga aylanadi. Ramziy iste'molga o'tish ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi oldindan sotib olingan tovarlar yoki xizmatlar guruhlari tomonidan belgilangan chegaralarni asta-sekin yo'q qiladi. Axborot jamiyati sharoitida tengsizlik iste'mol uslubi bilan emas, balki axborot texnologiyalari, shuningdek, aloqa resurslaridan foydalanish bilan belgilanadi. Bodriyard iste'molchilik jamiyatida odamlar o'z-o'zini aldab, insonning haqiqiy madaniyatidan ko'ra mo'l-ko'llik niqobida taraqqiyotning halokatidan omon qolishga intilish, deb hisoblaydi. Begonalashuv shaxsning ishlab chiqarish faoliyatidan tashqari hayotning barcha sohalarida iste'molchilik kayfiyat va mo'ljallarini mustahkamlaydi deydi [7].

Erix Fromm iste'molchilik jamiyatida odamning ma'naviy dunyosi tubanlashuvi shaxsning jismoniy ehtiyojlarni sezgilar orqali estetik did bilan qondirishda haqiqiy ehtiyojni emas, balki sun'iy ehtiyojlarni qoralagan. "Iste'molchilik jamiyati" atamasini ilmiy muomalaga kiritgan. Fromm odamni tovar va mahsulot, mol dunyoga o'ralashib, o'zini "yolg'izlik"ka muhtalo bo'lishi, "sog'lom turmush va molparastlik" o'rtasida qolishini ijtimoiy begonalashuv nazariyasi bilan asoslab bergan[8]. Buyuk faylasufning iste'molchilik jamiyati haqidagi fikri "molparastlik", "nafsni hakalak otishi" kabi kundalik hayotda keraksiz buyumlarga egalik bilan baxtli hayotni tushunishga qiyoslash mumkin.

Iste'molning "*yangi nazariyasi*"ga eng katta hissa bu davrda G.Bekker, K.Lankaster va J.Stigler olimlar tomonidan qo'shilgan. Ularning asarlarida iste'molchi passiv "foydani maksimallashtiruvchi" dan faol aktyorga aylanadi. Bekkerning qiziqishi, birinchi navbatda, tovarlarning atributlarini emas, balki iste'mol jarayonining o'zini o'rganish bo'ldi. U, shuningdek, iste'molning iqtisodiy nazariyasida didning psixologik nazariyasiga bog'liqligini kamaytirishga e'tibor qaratdi [9].Lankaster marjinalistik nazariyaning mahsulotga xos bo'lgan ko'plab xususiyatlarni ko'rib chiqishga qodir emasligini bartaraf etishga harakat qildi. Ushbu muammoni hal qilish uchun u mahsulotga bo'lgan individual talabni tahlil qildi, uni tarkibiy elementlarga ajratdi va individual xususiyatlar bilan bog'liq holda bunday talabning modellarini qurdi.Lankasterning ta'kidlashicha, tovarlar parametrlar va mezonlar to'plamidir, shuning uchun iste'molchining ularga bo'lgan talabi, umuman olganda, muayyan mahsulotga bo'lgan ehtiyoj sifatida emas, balki ma'lum xususiyatlar tufayli mahsulotga ega bo'lish zarurati sifatida tushunilishi kerak [10]. Stigler "qidiruv nazariyasi" deb atalmish nazariyani yaratdi, unga ko'ra iste'molchi eng past narxga ega bo'lgan tovarni bunday qidiruv xarajatlari arzonroq

narxda sotib olish foydasidan oshmaguncha izlashi kerak bo'ladi deydi. U shakllantirgan yondashuv nafaqat iste'molchilarning xulq-atvorini o'rganishda, balki davlat yoki munitsipal boshqaruvda, shuningdek tijorat korxonalari ishida (masalan, logistika jarayonlarini o'rganish yoki optimal inventarlarni yaratishda) qo'llanila boshlandi[11].

Dyuzenberri va M.Fridman iste'mol hajmlari kishi daromadining o'sishidan tezroq o'sishini, lekin daromadlar kamayganda iste'mol darajasining pasayishi ancha sekinroq sodir bo'lishini tushuntirishga harakat qildilar. Unga ko'ra iste'molchilar foydalilikni o'z daromadlarining mutlaq darajasidan emas, balki o'zlarining ijtimoiy mavqeyini bog'laydigan yoki unga tegishli bo'lishga intiladigan mos yozuvlar guruhiga nisbatan daromaddan olish gipotezani ilgari surildi. Daromad pasayganda, iste'molchilar ilgari erishgan iste'molning oldingi yuqori darajasini saqlab qolish uchun to'plangan mablag'lardan sarflashni boshlaydilar deyiladi. Dyuzenberrining fikricha, joriy iste'mol ko'p jihatdan ilgari uzoq vaqt davomida shakllangan, tez o'zgarmaydigan odatlarga bog'liq. Ya'ni, iste'molchi xulq-atvori ko'p jihatdan shaxs yoki uy xo'jaligining ijtimoiy muhitda mavjud bo'lmasligi mumkin bo'lgan, ammo ma'lum bir ishtirokchi uchun ahamiyatli bo'lib qoladigan ma'lum bir modelga taqlid qilish istagi bilan bog'liq [12]. Fridman bu ta'sirni tushuntirayotganda doimiy daromad gipotezasini qo'llagan, unga ko'ra iste'mol shaxsning butun umri davomida o'rtacha daromad darajasi bilan shartlanadi. Tadqiqotchining fikricha, joriy daromad doimiy va vaqtinchalik daromadlar yig'indisi bo'lib, u ilgari surgan gipotezaga ko'ra, iste'mol doimiy daromadga bog'liq bo'lsa, jamg'arma va kreditlardan vaqtinchalik daromadlar o'zgarishini yumshatish uchun foydalanish mumkin [13].

Xulosa. G'arbiy Yevropada old-industrial, industrial va postindustrial taraqqiyot bosqichlari madaniy sivilizatsiyaning ilm-fan texnologiyalar taraqqiyoti iste'molchilik an'analari bilan ma'naviy- ma'rifiy omilni tanazzuli bilan bashariyat istiqboliga salbiy ta'sir etmoqda. Har qanday davlatning taraqqiyoti ishlab chiqarish va iste'mol muvozanati, davlat byudjetini o'rinli xarajati bilan birga aholini o'ziga xos iste'mol madaniyatini etno-konfessional asosda shakllantirishga ehtiyoj tug'iladi. Bu hol ta'limning barcha kesimlarida yoshlarning tejamkorlik madaniyati asosida energo-resurslardan oqilona ravishda foydalanish, ayniqsa, elektr, suv va o'zga oziq-ovqat mahsulotlarini tejab-tergab ishlatish bilan davlatning kuch-qudratiga erishish mumkin. Umuman olganda, iste'molchi jamiyati va iste'molchi xulq-atvorini o'rganishning sotsiologik konsepsiyalari psixologik tushunchalar bilan chambarchas bog'liqligini ta'kidlash mumkin, ular iste'molchining hissiy xususiyatlariga asoslangan irratsional iste'mol va tanlash modellarini amaldagi subyekt sifatida taqdim etadi. Xaridlar nafaqat foyda, balki zavq keltiradi, shuning uchun iste'mol jarayonini faqat ijtimoiy-madaniy kontekst bilan belgilanadigan ehtiyojlarni qondirish bilan izohlash mumkin emas, balki psixologik omillarni, shu jumladan odatlarni ham hisobga olish kerak. Iste'molchilarning xulq-atvorini o'rganishda iqtisodiy tarkibiy qismni e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi, chunki shaxsiy iste'mol jamiyatning iqtisodiy quyi tizimining bir qismi va uning iqtisodiy munosabatlari yig'indisidir. Ko'pgina tadqiqotchilar, qaysidir ma'noda, iste'molchilarning xatti-harakati odatda avtonom ekanligini tan olishadi, qarorlar shaxs tomonidan mustaqil ravishda qabul qilinadi, lekin shu bilan birga, juda ko'p omillar ishtirok etadi.

Iste'molchi xulq-atvori — bu subyekt tomonidan unga mavjud bo'lgan tovarlar yoki xizmatlar to'g'risidagi ma'lumotlar, ularni qidirish, sotib olish, foydalanish, qayta sotish va yo'q qilish bo'yicha harakatlar, muhim ijtimoiy muhit yoki ma'lumot guruhlari tomonidan sotib

olishga o'z munosabati va bunday reaksiyalarni baholash, shuningdek kelajakdagi xaridlar bo'yicha barqaror fikrni shakllantirish demakdir. O'tgan asrda sotsiologiya, madaniyatshunoslik, psixologiya, iqtisod, marketing sohasida, shuningdek, boshqa ilmiy sohalarda va amaliy faoliyat sohalarida iste'molchilarning xulq-atvori va iste'molchi jamiyatini o'rganish uchun zarur bo'lgan sezilarli miqdordagi nazariy va uslubiy tushunchalar yaratildi. Iste'molchilarning ijtimoiylashuvi va iste'molchi xulq-atvorini shakllantirishning ko'plab omillari mavjudligi aniqlanib, ular bir-biridan harakat qiluvchi subyektga ta'sir ko'rsatish ko'lamini va tabiati bilan sezilarli darajada farq qildi. Bu omillar ham tijorat korxonalari, ham davlat va nodavlat boshqaruvi faoliyatida foydalanish uchun o'rganilishi va tadqiqot qilinishi kerak.

Iste'mol va iste'molchi xulq-atvori fenomenining klassik tushunchalari ushbu konsepsiyaning o'zi, shuningdek, butun iste'mol jamiyati va marketing fani yoki amaliy faoliyat sohasi sifatida paydo bo'lishidan oldin ham paydo bo'lgan. Belgilangan bosqich doirasidagi iste'mol ko'pincha sinf yoki mulk hosilasi sifatida qaralgan va uning eng ko'zga ko'ringan vakillari Marks (*Bir sinfga mansub iste'mol*), Veber (*Mulkka tegishli iste'mol*), Sombart (*Hashamat nazariyasi*) asarlarida ko'rinadi. Iste'molchilarning xulq-atvori bo'yicha keyingi tadqiqotlar asosan XX asr boshlarida iqtisodiyot nazariyasi, xulq-atvor iqtisodiyoti va marketing doirasida o'tkazila boshlandi. Marksistik "tovar fetishizmi" g'oyasi Bodriyard (*Iste'mol jamiyatini tanqid qilish*) asarlarida va Veberning kontsepsiyasi — (XX asrning 2-yarmi) Burdiye "*Sinf fraksiyalari*" deb ataladigan g'oyalarda va Fromm "*Inson yolg'iz*" asarlardagi tushunchalar bugungi kunda umumiyda inson xulq-atvori va xususiyda iste'molchi xulq-atvorining sotsiologik, ijtimoiy-madaniy va ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarda juda muhim o'rin tutib kelmoqda. "*Iste'molning yangi nazariyasi*" Bekker, Lankaster va Stigler tomonidan taklif qilingan bo'lsa, Fridman va Dyuzenberri "*Ilg'or iste'mol*"ni tushuntirish uchun doimiy daromad va barqaror iste'mol amaliyoti tushunchalarini shakllantirishgan.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Sapozhnikov E.I., G'arb mamlakatlaridagi iste'mol jamiyati // Falsafa savollari. -2007. № 10. B. 53-63b.
2. Marks K., Engels F. To'liq asarlar. 39 jildda / 2-nashr. jild. 12. Moskva: Siyosiy adabiyot nashriyoti, 1955-1974, 709-738b.
3. Veber M., Iqtisodiyot tarixi: Umumiy ijtimoiy va iqtisodiy tarixga oid insho. Petrograd: Nauka i Shkola, 1923, 240b.
4. Veblen T., Bo'sh vaqt sinfi nazariyasi: institutlarni iqtisodiy o'rganish. -Nyu-York: Makmillan kompaniyasi, 1899. -184b.
5. Simmel J., Ijtimoiy farqlash: sotsiologik va psixologik tadqiqotlar / Nemis tilidan N.N.Vokach, I.A.Ilyin tomonidan tarjima qilingan; Ed. B.A.Kistyakovskiy. Moskva: Sabashnikov nashriyoti, 1909,323b.
6. Burdiye P., Gapirish nimani anglatadi: til almashinuvi iqtisodiyoti, A. Fayard, 1982. -243b.
7. Bodriyard Dj., Imkonsiz almashinuv / Tr. fr dan. K. Tyorner. Nyu-York: Verso Books., 2001,160b.
8. Fromm E., Inson yolg'iz / URL: <https://monocler.ru/chelovek-odinokerih-fromm/> (дата обращения: 03.02.2017).
9. Bekker G., Inson xatti-harakati: Iqtisodiy yondashuv. Moskva: Oliy Iqtisodiyot maktabi nashriyoti, 2003, 672b.
10. Lankaster K., Iste'molchi talabi: yangi yondashuv. Nyu-York: Kolumbiya universiteti. Pr., 1971, 177b.

11. Stigler J., Axborotning iqtisodiy nazariyasi // Iqtisodiy fikrdagi belgilar. jild. 2. Firma nazariyasi / Ed. tomonidan V.M. Galperin. Sankt-Peterburg: Iqtisodiyot maktabi, 2000,507-529b.
12. Dyuzenberri J., Daromadni tejash va iste'molchi xulq-atvori nazariyasi. Kembrij, MA: Garvard universiteti nashriyoti, 1949. 152b.
13. Fridman M., Iste'mol funktsiyasi nazariyasi. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1957. 243b.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 10 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).